

COMMISSION ROYALE DES MONUMENTS ET DES SITES
KONINKLIJKE COMMISSIE VOOR MONUMENTEN EN LANDSCHAPPEN

Brussel Stedenbouw en Erfgoed
Directie Cultureel Erfgoed
De Heer Thierry WAUTERS
Directeur
Kunstberg 10-13
B - 1000 BRUSSEL

Brussel, 17/05/2023

N/Réf. : AND10005_708_PREA
Gest. : GM
V/Réf. : 2003-0048/10/2022-461 PU
Corr: Anna Clementina Noël

ANDERLECHT. Georges Moreaustraet 102. Sint-Franciscus-Xaveriuskerk (arch. Léopold PEPERMANS)
(= totaliteit beschermd als monument)
VOORAFGAAND ADVIES : Restauratie en herbestemming van de kerk

Advies van de KCML

Mijnheer de Directeur,

In antwoord op uw brief van 05/05/2023, sturen wij u het advies dat onze Commissie over bovengenoemd onderwerp uitgebracht heeft tijdens haar vergadering van 10/05/2023.

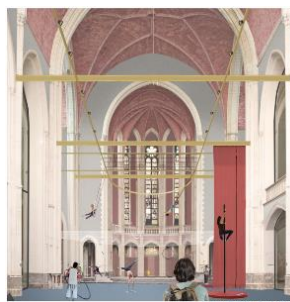
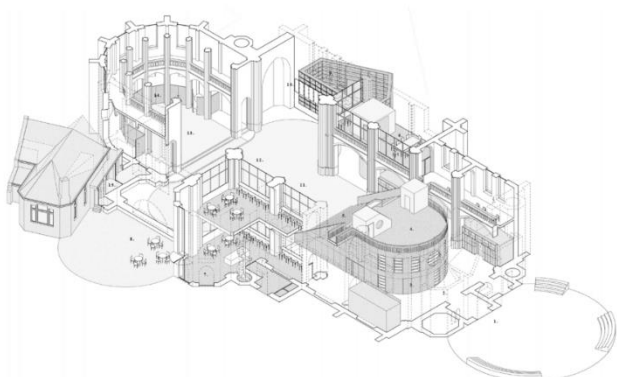
Het besluit van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering van 26/06/2008 beschermt als monument de totaliteit van de Sint-Franciscus-Xaveriuskerk gelegen Georges Moreaustraet 102 te Anderlecht wegens haar historische en artistieke waarde. De kerk werd in 1912-1915 gebouwd in neogotische stijl naar ontwerp van architect Léopold Pepermans.

De aanvraag betreft een project ter herbestemming van de kerk voor een gemeentelijke culturele en sportieve infrastructuur. Het programma omvat volgende functies:

- Een bibliotheek met onthaal, voorleesruimte en uitleendienst en een studieplek
- Café
- Atelier
- Bureau met vergaderzaal
- Polyvalente sportruimte (inclusief trapezes) en een tribune
- een kunstenaarsresidentie in de voormalige sacristie.

© urban.brussels

Axonometrie en renderings van het ontwerp – documenten uit het dossier

1/4

Advies KCML

De KCML is enthousiast over dit herbestemming- en restauratieproject dat het mogelijk zal maken om de kerk, die reeds lange tijd leeg staat en in slechte staat is, een zinvolle en gepaste nieuwe bestemming te geven waarbij de het programma en de ingrepen algemeen genomen in evenwicht zijn met de erfgoedkundige kenmerken en waarbij ook de ruimtelijkheid van de kerk grotendeels behouden kan worden. De KCML gaat akkoord met de grote lijnen en principes van het ontwerp, zoals het inbrengen van een 'box-in-the-box' voor de bibliotheek (een evocatie van het doksaal), het afsluiten van bepaalde bogen of delen van de galerijen, het creëren van twee nieuwe verbindingen tussen de bibliotheek en de galerijen, enkele nieuwe openingen in de gevels en n een nieuw volume aan de noordzijde, tegen een wachtgevel waar oorspronkelijk een aanbouw voor de catechismusklassiek voorzien was. Ook de vooropgestelde restauratieaanpak, hoewel nog niet erg gedetailleerd in dit stadium, lijkt veelbelovend.

Anderzijds meent de KCML dat in dit stadium nog heel wat punten van het ontwerp verduidelijkt, herbekeken of verfijnd moeten worden met het oog op een betere afstemming op het beschermde monument. Algemeen genomen vraagt ze ook om een gedetailleerde evaluatie toe te voegen van de erfgoedwaarde van de kerk, haar architecturale kenmerken, decors en meubilair en dus nauwkeurig in kaart te brengen welke zones een hoge erfgoedwaarde hebben en waar de ingrijpende werken compatibel met de behoud en de valorisatie van het monument.

Concreet vraagt de KCML rekening te houden met volgende bemerkingen, vragen en aanbevelingen.

Ingrepen op het gebouw

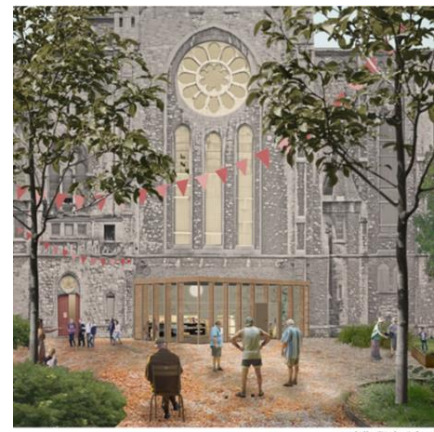
. de integratie van nieuwe elementen moet nog in detail bestudeerd worden. Daarbij moet zoveel mogelijk worden uitgegaan van het principe van de omkeerbaarheid, bijvoorbeeld wat het nieuwe schrijnwerk betreft om bepaalde delen van het interieur af te sluiten (bijv. in het café en de bureauruimten) of de nieuwe deuren in het koor (afsluiten van de stockageruimte). Algemeen genomen pleit de Commissie voor een sobere vormgeving en kleurstelling van die elementen met het oog op hun integratie in het geheel. De huidige documenten bevatten op dit punt nog enkele tegenstrijdigheden of onduidelijkheden die uitgeklaard moeten worden (bijv. de kleur van de ramen: op sommige documenten zwarte, op andere bruin-rose).

Nieuwe raamopeningen in de zuidgevel – rendering uit het dossier

. het principe van de nieuwe raamopeningen in de zuidgevel om meer natuurlijk licht in het transept en het café te brengen is aanvaardbaar en compatibel met de leesbaarheid en compositie van de gevel. Wel stelt de KCML zich vragen bij de keuze voor een rondboogramen: waarop is die keuze en vormgeving gebaseerd?

. de bouw van een nieuwe volume tegen de wachtgevel aan de noordkant is aanvaardbaar gezien de geschiedenis van dit deel van de kerk (ook historisch gezien was hier een aanbouw gepland). Ook hier stelt de KCML zich de vraag naar de keuze van de vormgeving, materialiteit en volumetrie in relatie tot de architectuur van de kerk. Ze vraagt te waken over een goede vormelijk interactie met het bestaande kerkgebouw en de coherentie van het geheel te verzekeren.

Nieuwe aanbouw noordgevel - rendering uit het dossier

. de twee plaatselijke doorbrekingen van de balustrade van de galerijen om de verbinding tot stand te brengen met het nieuwe bibliotheekvolume en de tribune te realiseren zijn aanvaardbaar. Het ontwerp omhelst bovendien de afbraak van een aantal trappen (o.a. in de sacristie en aan het transept). Deze elementen zijn onvoldoende gedocumenteerd om nu al een uitspraak te doen over hun verwijdering. De KCML vraagt hierover meer informatie.

. Het huidige dossier omvat een schema met de geplande ingrepen en maatregelen op het vlak van energieprestatie. Dit luik is nog niet voldoende gedetailleerd om het in detail te kunnen beoordelen. In dit stadium formuleert de KCML volgende opmerkingen in verband met een aantal van de voorziene maatregelen:

. de integratie van de technieken moet algemeen genomen goed gedetailleerd worden in de vergunningsaanvraag en zo discreet mogelijk gebeuren zodat ze geen afbreuk doet aan de leesbaarheid van de kerk of van waardevolle decors en afwerkingslagen.

. de plaatsing van zonnepanelen op bepaalde dakhellingen (zuid / zuidwest) kan in dit stadium nog niet aanvaard worden. Er dient een concreet voorstel te worden uitgewerkt dat streeft naar een geïntegreerde oplossing die compatibel is met de leesbaarheid en de erfgoedwaarde van de kerk en met haar positie in het stedelijke landschap. Op basis van een dergelijk voorstel zal de KCML de haalbaarheid op erfgoedkundig vlak beoordelen.

. de plaatsing van vloerverwarming om de afgesloten deelruimten te verwarmen en de bijbehorende werken (demontage van oorspronkelijke vloer, diepte voor het plaatsen van technische elementen zoals een goot, hoe diep zal er gegraven moeten worden?) moeten nog verduidelijkt worden om de erfgoedkundige impact ervan te kunnen evalueren.

. de interventies op de ramen moeten verduidelijkt worden. De KCML vraagt een inventaris op te maken van de bestaande ramen en op basis daarvan de voorstellen te verduidelijken. De oorspronkelijke ramen moeten zoveel mogelijk behouden en gerestaureerd worden, evenals de glasramen. De verbetering van de energieprestatie (vervanging van de bestaande beglazing of werken met voorzetramen bij glas-inloodramen) moet in functie daarvan worden bestudeerd.

Restauratie

Het project voorziet de globale restauratie van de kerk die erg te lijden heeft gehad, vooral door problemen van waterinfiltratie. De meest dringende ingrepen moeten er dus op gericht zijn om die infiltraties een halt toe te roepen en verdere beschadigingen te vermijden. Met het oog op de vergunningsaanvraag moeten alle pathologieën nauwkeurig in kaart worden gebracht en gekoppeld aan gepaste restauratie-interventies en technieken.

Er werd reeds een aantal vooronderzoeken en studies uitgevoerd naar de historische evolutie van het gebouw en de binneninrichting. Ook de kunstwerken en het meubilair werd bestudeerd. In grote lijnen stelt men vast dat vooral de glas-inloodramen, de muurschilderingen en de kruisweg een grote erfgoedwaarde hebben, in tegenstelling tot het meeste losse meubilair en het orgel. In dat verband dient wel nog afgetoetst te worden tegenover het beschermingsbesluit en in samenspraak met de DPC welke interieurelementen worden beschouwd als deel van de bescherming. De KCML wijst er ook op dat de (sport) activiteiten die men in het gebouw zal organiseren voldoende rekening moeten houden met de aanwezigheid van die elementen en afwerkingen. In de vergunningsaanvraag moet verduidelijkt worden welke conservatie- en restauratiemaatregelen precies worden voorzien om de erfgoedkundig relevante interieurelementen en afwerkingen (muurschilderingen, glasramen, enz.) te restaureren, eventueel te reconstrueren, bijv. de steenimitatie) en waar nodig te beschermen (bijv. de bescherming van de Kruisweg van Monteyne).

Ook tijdens de werken moeten de decors afdoend worden beschermd. De eigenlijke conservatie/restauratiewerken van de decors en afwerkingen moeten vanzelfsprekend toevertrouwd worden aan gespecialiseerde vaklui.

Kruisweg en muurschilderingen en oorspronkelijk interieurontwerp -documenten uit het aanvraagdossier

Het bestaande orgel zou worden verwijderd of verplaatst (het dossier is niet erg duidelijk op dit punt). Het betreft een orgel van Sloommaeckers uit 1922 dat niet voor de kerk werd geconcipeerd maar afkomstig was uit een bioskoopzaal. De KCML vraagt te verduidelijken wat precies de plannen zijn voor het orgel. Gezien de beperkte erfgoedwaarde van het orgel is ze niet principieel gekant tegen de verwijdering of verplaatsing.

De bestemming van het andere nog aanwezige kerkmeubilair moet eveneens verduidelijkt worden. Er dient daarbij ook rekening te worden gehouden met de voorwaarden die de kerkfabriek hieromtrent stelde bij de overdracht van de kerk. De KCML is algemeen genomen niet gekant tegen de verwijdering of verplaatsing van het meubilair dat weinig erfgoedkundige waarde (cf. evaluatie erfgoedwaarde).

Onmiddellijke omgeving

Voor wat de heraanleg van de onmiddellijke omgeving van de kerk betreft, kan de KCML in dit stadium van het ontwerp geen gefundeerde uitspraak doen bij gebrek aan gegevens over de bestaande toestand. Ze keurt dit luik niet goed in afwachting van meer informatie over de bestaande inrichting van het voorplein en de zones rond de kerk, over hun eventuele erfgoedwaarde en over de ontwerpopties. Ook hier is het opportuun om de ingrepen zodanig te bestuderen dat ze coherent en in evenwicht zijn met de architectuur van de kerk, bijv. wat betreft materiaal- en kleurgebruik, en met het stedelijke landschap waarin het gebouw zich inschrijft.

Heraanleg onmiddellijke – ontwerp uit het aanvraagdossier

Bij wijze van besluit moedigt de KCML het project aan, mits afdoend wordt geantwoord op bovenstaande vragen en bemerkingen. Ze vraagt ook om de kerk te kunnen bezoeken, samen met de DCE, om de impact van bepaalde voorstellen beter te kunnen evalueren. In functie van dat bezoek kan het huidige advies eventueel worden aangepast of verfijnd.

Hoogachtend,

G. MEYFROOTS
Adjunct-secretaris

C. FRISQUE
Voorzitter

Kopie : acnoel@urban.brussels ; jvandersmissen@urban.brussels ; restauration@urban.brussels ; crms@urban.brussels